

DIANA DAJNOWICZ-PIESIECKA

 <https://orcid.org/0000-0003-1609-8463>

Uniwersytet w Białymstoku

Katedra Prawa Karnego i Kryminologii

Ewolucja polityki legislacyjnej w zakresie karnoprawnej ochrony zwierząt*

Эволюция законодательной политики
в области уголовно-правовой защиты
животных

Абстракт

Статья посвящена деятельности польского законодателя в области защиты животных от отдельных преступлений, совершаемых против них. Представлены результаты анализа законодательной политики, которая, наряду с уголовной и исполнительной, является составной частью государственной уголовной политики. В рамках законодательной политики определяются виды противоправного поведения, подлежащие уголовному наказанию и другим мерам уголовно-правового реагирования. Эти решения принимаются на основе предварительного анализа преступности и всестороннего изучения эффективности конкретных мер по ее предупреждению. В статье обсуждается эволюция законодательной политики, произошедшая на протяжении

The Evolution of Legislative Policy
in the Field of Criminal Protection
of Animals

Abstract

The article deals with the activities of the Polish legislator within the scope of protecting animals against selected crimes committed against them. It presents the results of the analysis of legislative policy, which apart from penal and executive policies, constitutes a component of the state's criminal policy. Legislative policy categorizes behaviors to be combated with criminal punishment and other instruments of criminal-legal response after a prior analysis of the crime and an exhaustive study of the effectiveness of specific crime prevention measures. The study presents the evolution of legislative policy that has taken place over the years, beginning with the first piece of legislation that laid the cornerstone for systemic animal protection in Poland. It also discusses the most important measures taken under

* Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (wcześniej: Ministra Edukacji i Nauki) pod nazwą „Nauka dla Społeczeństwa”, nr projektu NdS/536259/2021/2021; kwota dofinansowania 379 155 zł; całkowita wartość projektu 379 155 zł.

многих лет, начиная с первого правового акта, который стал фундаментом системы защиты животных в Польше. Также анализируются ключевые меры, предпринятые в рамках действующего закона о защите животных, которые привели к современной модели защиты животных от преступлений. Представленные исследования учитывают сложное взаимодействие между изменениями, произошедшими на протяжении лет не только в законодательстве, но и в философии, социальных движениях и общественном сознании, касающемся статуса защиты животных.

Ключевые слова: законодательная политика, защита животных, дереификация, преступление

the current applicable Law on Animal Protection, which led to the current shape of legal protection of animals against crimes. The very analyses also take into account the complexity of interactions between changes that have occurred over the years not only in legislation, but also in philosophy, social movements and society's awareness of the status of animal protection.

Keywords: legislative policy, animal protection, dereification, crime

1. Uwagi wprowadzające i metodologiczne

Społeczne postrzeganie i traktowanie zwierząt (zwłaszcza domowych) zmienia się, a przykłady tego widoczne są na wielu płaszczyznach. Po pierwsze, przekonują o tym statystyki kryminalne. Rozmiary przestępczości przeciwko istotom po ludzkim rokrocznie powiększają się, co wynika między innymi z coraz częstszych i zdecydowanych reakcji obywateli, którzy sprzeciwiają się niewłaściwemu traktowaniu zwierząt i zgłaszają tego rodzaju sytuacje Policji¹.

Po drugie, świadczy o tym intensywna aktywność pozarządowych organizacji prozwierzęcych, które są głównymi interwenientami w sytuacjach wymagających pomocy zaniedbanym, często skrajnie wycieńczonym istotom nie-ludzkim, a także prowadzą szeroko zakrojone działania edukacyjne i upowszechniające konieczność społecznego troszczenia się o nie.

Po trzecie, potwierdza to nie tak dawno medialnie nagłaśniane wysokie poparcie społeczne dla propozycji zmian w prawie ochrony zwierząt (tak zwana Piątka dla zwierząt)². Społeczeństwo, niezależnie od preferencji politycznych, zaaprobowало propozycje zmian prawnych zmierzających do wzmocnienia w Polsce ochrony

¹ Statystyki policyjne dotyczące przestępstw z ustawy o ochronie zwierząt, <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/wybrane-ustawy-szczegol/ustawa-o-ochronie-zwier/50889,Ustawa-o-ochronie-zwierzat.html> (dostęp: 01.02.2024).

² Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz niektórych innych ustaw, druk nr 597, [sejm.gov.pl, https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=597](https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=597) (dostęp: 01.02.2024).

istot pozaludzkich³. Ostatecznie, zmiany te nie znalazły wystarczającego wsparcia wśród przedstawicieli władzy ustawodawczej. Projekt nowelizacji odrzucono, obnażając, jak złożone i silne są relacje władzy oraz określonych grup interesu oraz jak duży wpływ mają one na proces legislacyjny. Lobby rolnicze i przemysłowe zdołało bowiem istotnie wpłynąć na decyzje polityczne, pokazując, że interesy ekonomiczne mają przewagę nad inicjatywami związanymi z ochroną zwierząt⁴.

Po czwarte, przejawia się to również, choć dość powierzchownie, w odbiorze społecznym dotyczącym zwierząt gospodarskich. W badaniu opinii Polaków przeprowadzonym przez Centrum Badawczo-Rozwojowe „Biostat” 68,6% respondentów pozytywnie oceniło działania ferm rezygnujących z chowu klatkowego, a 85,3% badanych wskazało, że producenci drobiu powinni poprawić warunki hodowli kurczaków na mięso. Świadczy to o rosnącej świadomości konsumentów w zakresie warunków hodowli zwierząt i chociaż przekonania te w ograniczony sposób wspierają ochronę zwierząt gospodarskich, pokazują postępujące zainteresowanie etycznymi praktykami w hodowli⁵.

Wskazane przykłady dowodzą, że społeczeństwo odczuwa potrzebę polepszenia sytuacji istot pozaludzkich w Polsce i stara się działać na rzecz ich ochrony. Wymaga jednak zaznaczenia, że działania te koncentrują się przede wszystkim na zwierzętach domowych. Świadczy to o zróżnicowanym poziomie zaangażowania społecznego, zmieniającym się w zależności od grupy istot, którym ma się przysłużyć. Jednak, mimo że społeczne dążenia do polepszenia warunków życia zwierząt są ograniczone pod względem zakresu, jak i intensywności ochrony

³ Marta Korzeniak, „Badanie CBOS: ponad połowa Polaków chce, żeby prezydent podpisał »piątkę dla zwierząt«”, *Otwarte Klatki*, 16.10.2020, <https://www.otwarteklatki.pl/blog/badanie-cbos-ponad-polowa-polakow-chce-zeby-prezydent-podpisał-piatke-dla-zwierzat> (dostęp: 01.02.2024).

⁴ Zob. między innymi: Bartłomiej Czekala, „Rolnicza »Solidarność« alarmuje: Piątka dla zwierząt wraca do Sejmu!”, *TopAgrar.pl*, 03.02.2024, <https://www.topagrar.pl/articles/aktualnosci-branzowe-swinie/rolnicza-solidarnosc-alarmuje-piatka-dla-zwierzat-wraca-do-sejmu-2502501> (dostęp: 30.07.2024); Gabriela Sieczkowska, „Obietnice minus. »Serce dla zwierząt« przegrało z lobby futerkowym”, *TVN24.pl*, 08.05.2023, <https://konkret24.tvn24.pl/obietnice-minus/obietnice-minusserce-dla-zwierzat-przegralo-z-lobby-futerkowym-st7074146> (dostęp: 30.07.2024); Bartosz Michalski, „»Piątka dla zwierząt«. Ustawa dobra, ale...”, *Dziennik Gazeta Prawna*, 17.09.2020, <https://prawo.gazeta.prawna.pl/artykuly/1491087/piatka-dla-zwierzat-ochrona-zwierzat-uboj-rytualny-cyrki.html> (dostęp: 30.07.2024); Aleksandra Rebelińska, „Kosiniak-Kamysz: ustawa o ochronie zwierząt w obecnym kształcie jest dla PSL nie do zaakceptowania”, *Polska Agencja Prasowa*, 02.10.2020, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C728102%2CKosiniak-kamysz-ustawa-o-ochronie-zwierzat-w-obecnym-ksztalcie-jest-dla-psl> (dostęp: 30.07.2024).

⁵ Monika Kowalska, „Polacy chcą poprawy warunków hodowli kurczaków!”, *Otwarte Klatki*, 25.04.2022, <https://www.otwarteklatki.pl/blog/polacy-chca-poprawy-warunkow-hodowli-kurczakow> (dostęp: 30.07.2024); Julia Kazanowska, „Co Polacy myślą o hodowli klatkowej kur?», *Otwarte Klatki*, 07.05.2024, <https://www.otwarteklatki.pl/blog/co-polacy-mysla-o-hodowli-klatkowej-kur> (dostęp: 30.07.2024).

przyznawanej poszczególnym gatunkom, nie powinny być pozostawione bez odzewu. Szczególne obowiązki w tym obszarze ciążyą na ustawodawcy, który tworząc prawo (bądź modyfikując regulacje istniejące), realizuje jedną ze swoich podstawowych funkcji.

Niniejszy artykuł ma na celu przedstawić pewien wycinek działalności polskiego prawodawcy w zakresie ochrony zwierząt, ze szczególnym uwzględnieniem stanowienia prawa mającego zapobiegać przestępczości przeciwko zwierzętom i zwalczać ją. W opracowaniu przedstawiono wyniki analizy polityki legislacyjnej, która obok polityki karnej i polityki wykonawczej stanowi element składowy polityki kryminalnej państwa. W ramach polityki legislacyjnej kategoryzuje się zachowania, które należy zwalczać przy użyciu kary kryminalnej i innych instrumentów reakcji karnoprawnej, po uprzedniej analizie przestępczości oraz zbadaniu skuteczności działania określonych środków. Artykuł przedstawia ewolucję polityki legislacyjnej, jaka dokonała się na przestrzeni lat, zaczynając od pierwszego aktu prawnego, który stał się kamieniem węgielnym systemowej ochrony istot pozaludzkich w Polsce. Następnie omówiono nowelizacje ustawy o ochronie zwierząt z 1997 roku (dalej: u.o.z.)⁶, które doprowadziły do obecnego kształtu tego aktu prawnego.

Celem artykułu jest także prezentacja i ocena historycznej oraz obecnej polityki legislacyjnej realizowanej w zakresie prawa ochrony zwierząt (ze względu na ograniczenia objętości tekstu rozumianego wąsko – jako ustawa o ochronie zwierząt z 1997 roku i poprzedzające ją rozporządzenie o ochronie zwierząt z 1928 roku⁷). W opracowaniu przedstawiono przeobrażanie się podejścia ustawodawcy do ochrony istot nie-ludzkich przed przestępstwami, poczynając od najwcześniejszych regulacji aż do współczesności. Zamiarem autorki artykułu jest również podniesienie poziomu wiedzy i świadomości społecznej na temat ochrony zwierząt przed przestępstwami.

Przed rozpoczęciem procesu badawczego sformułowano problem badawczy o następującym brzmieniu: „Czy polskie prawo ochrony zwierząt przed przestępstwami zmieniło się w ostatnim stuleciu?”. Na podstawie tak sformułowanego pytania badawczego przyjęto następującą hipotezę badawczą: „W ostatnim stuleciu prawo ochrony zwierząt przed przestępstwami zostało poddane procesowi stopniowych zmian mających na celu zapewnienie lepszej ochrony istot pozaludzkich przed okrucieństwem, zaniedbaniem i wykorzystywaniem”.

Weryfikacja każdej hipotezy badawczej wymaga zastosowania odpowiedniej metody badawczej. Na potrzeby niniejszego opracowania skorzystano z metod typowych dla nauk prawnych. Pierwszą była metoda dogmatyczna, która pozwoli-

⁶ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt, t.j. *Dziennik Ustaw* (2023), poz. 1580 z późn. zm.

⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 roku o ochronie zwierząt, *Dziennik Ustaw* (1928), nr 36, poz. 332.

ła przeanalizować historyczne oraz obowiązujące przepisy prawa, a także dokonać ich systematyzacji i interpretacji. Posłużono się również metodą analizy i krytyki piśmiennictwa, która polegała na przeglądzie, ocenie oraz interpretacji monografii, artykułów naukowych, raportów itp. dotyczących zagadnienia określonego w tytule opracowania.

2. Polityka legislacyjna dotycząca ochrony zwierząt przed 1997 rokiem

Polskie początki prawnej ochrony zwierząt datuje się we wczesnym średniowieczu, w okresie panowania Bolesława Chrobrego (992–1025), który wydał akt ochrony gatunkowej zabraniający polowań na bobry. Pierwszy król Polski zastrzegł sobie wówczas wyłączne prawo ubijania bobrów oraz powołał urząd bobrowniczego (*dominus castorum*), któremu podlegali bobrownicy (*venatores castorum*) – strażnicy, do których obowiązków należało dokarmianie bobrów zimą, ochrona żeremi, tami i obszarów wokół siedliska na odległość strzału z łuku⁸. Przypuszczać należy, że ten akt prawny z jednej strony miał na celu ochronę populacji bobrów ze względu na ich użyteczność – zwierzęta pozyskiwano między innymi z uwagi na mięso, futro i wydzielinę używaną do produkcji medykamentów. Z drugiej strony przepisy miały zabezpieczyć królewskie przywileje łowieckie – w średniowieczu prawo do polowania na pewne zwierzęta, zwłaszcza te wartościowe, często zastrzegano na wyłączność władcy, ewentualnie dla szlachty, co zapewniało jej ekskluzywny dostęp do nich. Jednak bez względu na intencje wydania tego i kolejnych królewskich aktów prawnych dotyczących istot pozaludzkich te wczesne regulacje stanowiły podstawę rozwijającego się w późniejszych wiekach systemu ochrony zwierząt i przyrody w Polsce.

Historia karnoprawnej ochrony istot nie-ludzkich w Polsce jest znacznie krótsza – zainicjowano ją dopiero w dwudziestoleciu międzywojennym rozporządzeniem (z mocą ustawy) Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 roku o ochronie zwierząt. Obowiązywało ono do 1997 roku i w tym okresie zmieniono je dwukrotnie⁹.

⁸ Bolesław Kurzępa, *Ochrona zwierząt. Przepisy, piśmiennictwo* (Bielsko-Biała: Studio Sto, 1999), 163–164.

⁹ Pierwszą zmianę wprowadzono w 1932 roku i była pokłosiem ustawy z dnia 25 lutego 1932 roku w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 roku o ochronie zwierząt, *Dziennik Ustaw* (1932), nr 29, poz. 287. Druga zmiana miała miejsce w 1972 roku i wynikała

Rozporządzenie o ochronie zwierząt z 1928 roku zastąpiło przepisy ustaw kar-nych państw zaborczych, które w ograniczony sposób regulowały na swoich zie-miach status zwierzęcia. Za powstanie tego aktu prawnego odpowiedzialny był intensywnie rozwijający się ruch ochrony zwierząt, w którego działalność włączali się ważni przedstawiciele społeczeństwa i dygnitarze państwowi o dużych możli-wościach oddziaływania na świadomość sprawujących władzę w kraju. W skład organizacji prozwierzęcych wchodził na przykład pracownicy sądów, funkcyj-na-rusze Policji, dyrektorzy szkół, urzędnicy państwowi i samorządowi, a także właś-ciciele ziemscy¹⁰.

Zachowaniem, któremu rozporządzenie z 1928 roku miało przeciwdziałać, było znęcanie się nad zwierzętami. Co ważne, przepisy tego aktu nie zabraniały samego zabijania. Zwierzęta rozumiano dość szeroko – nie tylko jako kręgowce, ale też bez-kręgowce. W myśl przepisów tego aktu prawnego uznawano za zwierzęta wszelkie domowe oraz oswojone zwierzęta i ptactwo, a także zwierzęta i ptactwo dzikie, jak również ryby, płazy, owady i inne. Należy podkreślić, że katalog istot pozaludzkich objętych ochroną przed znęcaniem się miał charakter przykładowy, co dawało sze-roki zakres zastosowania rozporządzenia¹¹.

Jako znęcanie się nad zwierzętami, zgodnie z art. 2 rozporządzenia, rozumiano:

- używanie do pracy zwierząt chorych, rannych lub kulawych oraz utrzymywanie ich w stanie wybitnego niechlujstwa,
- bicie zwierząt po głowie, dolnej części brzucha, dolnych częściach kończyn,
- bicie zwierząt przedmiotami twardymi i ostrymi albo przedmiotami wyposażo-nymi w urządzenia mające specjalnie sprawić ból zwierzęciu,
- przeciążanie zwierząt pociągowych i jucznych ładunkami w sposób oczywisty nieodpowiadającymi ich sile lub stanowi dróg albo zmuszanie takich zwierząt do zbyt szybkiego biegu, nieodpowiadającego ich siłom,
- przewożenie, przenoszenie lub przepędzanie zwierząt w sposób, w pozycji lub w warunkach powodujących zbędne cierpienia fizyczne,
- używanie uprzęży, pęt, więzów itp. powodujących ból albo używanie ich w spo-sób mogący sprawić ból lub uszkodzenie cielesne¹²,

z ustawy z dnia 20 maja 1971 roku. Przepisy wprowadzające Kodeks wykroczeń, *Dziennik Ustaw* (1971), nr 12, poz. 115 z późn. zm.

¹⁰ Łukasz Smaga, „Status prawny zwierząt w polskim prawodawstwie międzywojennym”, w *Status zwierzęcia. Zagadnienia filozoficzne i prawne*, red. Teresa Gardocka i Agnieszka Gruszczyńska (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012), 255–257.

¹¹ Smaga, „Status prawny zwierząt”, 259.

¹² Z wyłączeniem sytuacji, w których używanie takich przedmiotów wiązało się z prowadzoną w interesie publicznym tresurą. Można przypuszczać, że prawodawca miał na myśli szkolenie psów służbowych dla takich formacji, jak: Policja, wojsko, Korpus Ochrony Pogranicza i Służba Więzienna. Akceptowane bowiem było wówczas używanie do tresury psów na przykład batów tresurowych (szttyw-

- używanie zwierząt do wszelkiego rodzaju doświadczeń, powodujących śmierć, uszkodzenie ciała, ból fizyczny¹³,
- przeprowadzanie na zwierzętach operacji nieodpowiednimi narzędziami i bez zachowania koniecznej ostrożności mającej na celu zaoszczędzenie zwierzętom nadmiernego bólu,
- złośliwe straszenie i drażnienie zwierząt.

Przyjęty w 1928 roku zakres czynności stanowiących znęcanie się nad zwierzętami miał charakter otwarty. Świadczy o tym zabieg ustawodawcy polegający na zakończeniu wyliczenia form znęcania się wskazaniem, że rozumie się przez nie także każde inne zadawanie zwierzętom cierpienia bez ważnej i słusznej potrzeby (art. 2 lit. j) rozporządzenia). W ten sposób ustawodawca pozostawił organom stosującym prawo możliwość swobodnej oceny, czy dany czyn stanowił znęcanie się nad istotą zwierzęcą¹⁴.

Należy zwrócić uwagę, że w art. 3 wskazano, iż znęcaniem się nad zwierzęciem nie są doświadczenia dokonywane na istotach pozaludzkich w celach naukowych, jeśli są konieczne do przeprowadzenia ważnych prac i badań naukowych, a także są dokonywane przez osoby posiadające w tym celu specjalne zezwolenie.

W świetle przepisów rozporządzenia o ochronie zwierząt z 1928 roku znęcanie się nad zwierzętami oraz naruszenie przepisów o doświadczeniach na zwierzętach nie stanowiły przestępstw, lecz wykroczenia (art. 4). Sprawca takich zachowań podlegał karze grzywny (do 2000 zł), karze aresztu do 6 tygodni albo obu karom łącznie. Natomiast za przestępstwo uznano dopiero znęcanie się nad zwierzętami w sposób wskazujący na wyjątkowe okrucieństwo sprawcy, wobec którego przewidziano wówczas karę więzienia do roku.

Jeśli znęcanie się nad zwierzęciem doprowadziło je do takiego stanu, że z powodów humanitarnych należało je uśmiercić albo poddać leczeniu, powiatowa władza administracji ogólnej, po zbadaniu zwierzęcia przez lekarza weterynarii, mogła zarządzić jego uśmiercenie lub leczenie na koszt sprawcy (art. 9). Na czas leczenia zwierzę mogło zostać przekazane pod opiekę odpowiedniej osobie. Rozumieć przez to należy, że podczas procesu leczenia mogło być ono oddane pod opiekę osoby, która była do tego odpowiednio przygotowana lub wykwalifikowana.

Taki stan prawny trwał do 1972 roku. Następnie przepisy o wykroczeniu znęcania się nad zwierzętami usunięto z rozporządzenia i przeniesiono na grunt

nych i miękkich) czy obrozy kolczastych. Por. Alojzy Grimm, *Jak układać psy policyjne* (Warszawa: Redakcja Gazety Policji Państwowej, 1921), 11.

¹³ Zgodnie z art. 3 rozporządzenia z 1928 roku z wyłączeniem doświadczeń przeprowadzanych na zwierzętach w celach naukowych, o ile doświadczenia takie były konieczne dla poważnych prac oraz badań naukowych i były przeprowadzane przez osoby posiadające specjalne zezwolenia.

¹⁴ Michał Gabriel-Węglowski, *Przestępstwa przeciwko humanitarnej ochronie zwierząt* (Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, 2008), 73.

art. 62 Kodeksu wykroczeń z 1971 roku¹⁵. Jednocześnie w mocy pozostawiono regulację o wykroczeniach dokonywania doświadczeń na zwierzętach oraz przepis określający przestępstwo znęcania się nad zwierzęciem z wyjątkowym okrucieństwem¹⁶.

Przepisy rozporządzenia o ochronie zwierząt z 1928 roku pozostawały poza głównym obszarem zainteresowań ówczesnej doktryny prawa karnego, zaś w orzecznictwie zauważalne jest tylko jedno postanowienie Sądu Najwyższego, które miało znaczenie dla ukształtowania interpretacji i wykładni prawa ochrony zwierząt tamtego okresu¹⁷. Z postanowienia wybrzmiało, że dysponowanie prawem pozbawienia zwierzęcia życia nie uprawnia do zadawania mu cierpienia możliwego do uniknięcia i którego żadna ważna oraz słuszna potrzeba nie wymaga¹⁸. Sprawa, w jakiej postanowienie wydano, dotyczyła znęcania się nad psem, który został uprzednio postrzelony przez sprawcę. W ocenie sądu należało zwierzę jak najszybciej dobić drugim celnym strzałem, aby oszczędzić mu cierpienia. Zamiast tego sprawca dopuścił się znęcania nad zwierzęciem poprzez zostawienie go na dłuższy czas na polu, po czym przed oddaniem drugiego, śmiertelnego strzału roztrzaskanie mu kijem czaszki i połamanie żeber. Sąd ocenił to zachowanie jako zadanie psu cierpienia, którego można było uniknąć i którego nie wymagała żadna ważna ani słuszna potrzeba. Było to prawdopodobnie pierwsze orzeczenie Sądu Najwyższego sprzed wojny, które dotyczyło interpretacji karnoprawnych przepisów ochrony zwierząt¹⁹.

Aktami prawnymi, które w kontekście regulacji historycznych również wymagają kilku słów omówienia, są:

- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości z dnia 27 grudnia 1930 roku o upoważnieniu niektórych stowarzyszeń do współdziałania z organami państwowymi w ujawnianiu przestępstw przeciwko ochronie zwierząt²⁰;
- rozporządzenie Ministrów Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych z dnia 15 lipca 1957 roku w sprawie upoważnienia niektórych stowarzyszeń do współdzia-

¹⁵ Ustawa z dnia 20 maja 1971 roku. Kodeks wykroczeń, *Dziennik Ustaw* (1971), nr 12, poz. 114.

¹⁶ Wojciech Radecki, „Pozakodeksowe przestępstwa przeciwko środowisku”, w *System prawa karnego. Szczegółnie dziedziny prawa karnego. Prawo karne wojskowe, skarbowe i pozakodeksowe*, red. Marek Bojarski (Warszawa: C.H.Beck, 2014), 840.

¹⁷ Radecki, „Pozakodeksowe przestępstwa przeciwko środowisku”, 840.

¹⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 1934 roku, III K 851/34, *Orzecznictwo Sądów Polskich* (1935), poz. 177.

¹⁹ Zob. Adam Habuda, Wojciech Radecki, „Przepisy karne w ustawach o ochronie zwierząt oraz o doświadczeniach na zwierzętach”, *Prokuratura i Prawo*, nr 5 (2008): 34.

²⁰ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości z dnia 27 grudnia 1930 roku o upoważnieniu niektórych stowarzyszeń do współdziałania z organami państwowymi w ujawnianiu przestępstw przeciwko ochronie zwierząt, *Dziennik Ustaw* (1931), nr 3, poz. 17.

łania z organami państwowymi w ujawnieniu i ściganiu przestępstw przeciwko ochronie zwierząt (zastępujące poprzednie rozporządzenie w późniejszym okresie)²¹.

Pierwsze z rozporządzeń obowiązywało w okresie międzywojennym oraz kilka lat po drugiej wojnie światowej. Upoważniało ono dziesięć organizacji prozwierzęcych (które wymieniono z nazwy w załączniku do rozporządzenia) do współdziałania z organami państwowymi w ujawnianiu przestępstw przeciwko istotom pozaludzkim. Współdziałanie obejmowało możliwość uczestniczenia w postępowaniu policyjnym w sprawach o znęcanie się nad zwierzętami, a także samodzielnego prowadzenia dochodzeń w zastępstwie Policji, gdy Policja jeszcze postępowania nie wszczęła albo wszczęte przekazała organizacji do dalszego procedowania.

W drugim z rozporządzeń ograniczono liczbę organizacji społecznych upoważnionych do pomocy organom państwowym w ujawnianiu i ściganiu przestępstw przewidzianych w przepisach o ochronie zwierząt z 1928 roku. Wskazano w nim, że wyłącznie Liga Ochrony Przyrody i Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami w Rzeczypospolitej Ludowej stanowią legalnie działające organizacje, które mogą współdziałać z organami państwowymi w przeciwdziałaniu przestępczości przeciwko zwierzętom. Współdziałanie polegało na przyznaniu tym organizacjom prawa do legitymowania osób dopuszczających się przestępstw przeciwko istotom pozaludzkim oraz do pomagania Milicji w prowadzeniu dochodzenia, a także uczestniczenia w dochodzeniu dotyczącym przestępstw z rozporządzenia z 1928 roku. Rozporządzenie ograniczało zarówno liczbę organizacji prozwierzęcych, które zgodnie z prawem mogły funkcjonować w komunistycznej Polsce, jak i przysługujące im uprawnienia, co świadczyło o podejściu ówczesnej władzy do ochrony zwierząt.

Wymienione akty prawne uświadamiają, że organizacje społeczne od dawna odgrywają istotną rolę w ochronie istot nie-ludzkich. Nawet gdy regulacje prawne określały zasady ochrony zwierząt w ograniczonym zakresie, na działalność organizacji prozwierzęcych składało się wiele aktywności – od interwencji bezpośrednich, po edukację i podnoszenie społecznej świadomości na temat ochrony zwierząt. Dzięki zaangażowaniu aktywistów prozwierzęcych rozporządzenie o ochronie zwierząt z 1928 roku zostało ukształtowane w sposób postępowy jak na czasy jego obowiązywania. Analiza jego regulacji oraz przepisów rozporządzeń z 1930 i 1957 roku prowadzi do wniosku, że tradycja działań społecznych na rzecz ochrony istot pozaludzkich ma długie korzenie w historii ochrony zwierząt przed przestępstwami.

²¹ Rozporządzenie Ministrów Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych z dnia 15 lipca 1957 roku w sprawie upoważnienia niektórych stowarzyszeń do współdziałania z organami państwowymi w ujawnianiu i ściganiu przestępstw przeciwko ochronie zwierząt, *Dziennik Ustaw* (1957), nr 41, poz. 185 z późn. zm.

3. Polityka legislacyjna dotycząca ochrony zwierząt po 1997 roku

Rozporządzenie z 1928 roku o ochronie zwierząt zastąpiła ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt. Nową ustawę ukształtowano w nurcie tak zwanej ochrony humanitarnej, której istotą jest ochrona zwierząt przed zbędnym bólem, cierpieniem i stresem²². Należy przez to rozumieć, że ochrona humanitarna zakłada traktowanie istot pozaludzkich w sposób, który uwzględnia ich zdolność do odczuwania bólu i cierpienia, oraz dąży do maksymalnego ograniczenia negatywnych doświadczeń będących wynikiem działalności człowieka.

Wskazuje się, że najważniejszą zmianą, jaką przyniosło prawo ochrony zwierząt z 1997 roku, był art. 1 ust. 1, ustalający, że zwierzę, jako istota żyjąca i zdolna do odczuwania cierpienia, nie jest rzeczą²³. Przyjęta w ten sposób tak zwana zasada dereifikacji oznacza, że zwierzęta nie stanowią rzeczy, lecz są istotami żywymi, które z uwagi na zdolność odczuwania bólu i cierpienia wymagają odpowiedzialnego oraz humanitarnego traktowania. Zasada dereifikacji powinna nieść za sobą konsekwencję odprzedmiotowania zwierząt, czyli zaprzestania postrzegania ich jako rzeczy. W polskim systemie prawnej ochrony zwierząt proces ten jednak nie dopełnił się. Wyraźnie pokazuje to prawo karne, na gruncie którego przedmiotowe podejście do istot pozaludzkich wciąż jest aktualne. Świadczą o tym na przykład art. 278 § 1 Kodeksu karnego²⁴ (dalej: k.k.), określający przestępstwo kradzieży, czy art. 288 § 1 k.k., odnoszący się do przestępstwa zniszczenia lub uszkodzenia cudzej rzeczy. W przypadku kradzieży zwierzę może stanowić przedmiot czynności wykonawczej sprawcy. W związku z tym niezbędne może się też okazać oszacowanie jego wartości majątkowej – decyduje ona bowiem o tym, czy sprawca odpowiada za przestępstwo, czy za wykroczenie²⁵. W przypadku przestępstwa z art. 288 § 1 k.k. zwierzę także jest postrzegane jako rzecz, mimo że przepis chroni jego wolne od cierpienia życie²⁶.

W wielu systemach prawnych istoty nie-ludzkie traktowano jako przedmioty, lecz rosnąca świadomość o ich zdolności odczuwania spowodowała zmiany, które

²² Por. Radecki, „Pozakodeksowe przestępstwa przeciwko środowisku”, 839; Karolina Kuszlewicz, *Prawa zwierząt. Praktyczny przewodnik* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2019), 20.

²³ Michał Rudy, „Dlaczego potrzebujemy nowej ustawy o humanitarnej ochronie zwierząt?”, *Przegląd Prawa i Administracji*, t. 108 (2017): 74, <https://doi.org/10.19195/0137-1134.108.6>.

²⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku. Kodeks karny, t.j. *Dziennik Ustaw* (2024), poz. 17 z późn. zm.

²⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku. Kodeks karny.

²⁶ Anna Fijałkowska, „Przestępstwa przeciwko zwierzętom na gruncie ustawy o ochronie zwierząt”, *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies*, nr 1 (11) (2023): 4–5. <https://doi.org/10.31261/ZOOPHILOLOGICA.2023.11.08>.

w większym stopniu odzwierciedlają rzeczywiste potrzeby zwierząt co do ich traktowania. W polskim systemie prawnym takie zmiany również wprowadzono, aczkolwiek nie można tego procesu uznać za zakończony. Prawo wciąż bowiem nie zapewnia istotom pozaludzkim pełnej ochrony, wciąż na wielu płaszczyznach są one traktowane wyłącznie jako zasoby, a prawodawca nie postrzega dobra zwierząt jako równorzędnego wobec ludzkiego – mimo uznania ich za istoty zdolne do odczuwania ich ochrona jest ograniczana przez na przykład praktyki komercyjne, normy kulturowe czy niekonsekwencję w stanowieniu prawa i nieudolność jego stosowania.

Ustawa o ochronie zwierząt z 1997 roku zmieniła standardy ochrony zwierząt w Polsce, jednak wciąż zawiera wiele legislacyjnych lapsusów. Mimo że przyjęto na jej gruncie, iż zwierzę nie jest rzeczą, w sprawach nieuregulowanych w ustawie do zwierząt nadal stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy (art. 1 ust. 2 u.o.z.). Status prawny zwierzęcia jest wciąż niejednoznaczny, ponieważ nie przyznano mu podmiotowości prawnej. Zwierzę pozostaje więc w swoistym zawieszeniu, które doskonale obrazują słowa działającej na rzecz istot pozaludzkich adwokatki Karoliny Kuszlewicz: „już nie rzecz, jeszcze nie podmiot”²⁷. W praktyce oznacza to, że w przypadku braku konkretnych regulacji dotyczących zwierząt stosuje się wobec nich przepisy prawa cywilnego odnoszące się do rzeczy. Ukazuje to złożoność prawnej sytuacji istot nie-ludzkich w Polsce. Z jednej strony uznaje się ich zdolność do odczuwania, a z drugiej ogranicza się możliwości ochrony ich interesów. Sytuacja ta wywołuje uzasadnione wątpliwości wyrażane w literaturze przedmiotu, a także prowokuje propozycje swoistego konsensusu w postaci wyodrębnienia nieosobowego typu podmiotowości prawnej²⁸. Wedle tej koncepcji upodmiotowienie zwierząt polegać powinno na takim przekształceniu norm, by służyły ochronie uprawnień indywidualnie przysługujących zwierzętom, a których naruszenie jest nie tylko czynem godzącym w interes publiczny, lecz przede wszystkim w sferę podmiotowej ochrony prawnej przysługującej konkretnemu zwierzęciu, i ściganym ze względu na bezprawnie wyrządzoną mu krzywdę²⁹.

Ustawę o ochronie zwierząt zmieniano 33 razy. Część zmian dotyczyła przepisów istniejących, część wprowadzała nowe rozwiązania, pewne z nich usuwały określone przepisy, a jeszcze inne stanowiły korekty redakcyjne. W zakresie ochrony zwierząt przed przestępstwami duże znaczenie miały przede wszystkim zmiany w art. 6, który formułuje zakazy zabijania zwierząt i znęcania się nad nimi, oraz w art. 35, który te zakazy penalizuje.

²⁷ Karolina Kuszlewicz, „Komentarz do art. 1 ustawy o ochronie zwierząt”, w *Ustawa o ochronie zwierząt. Komentarz* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2021), 38.

²⁸ Tomasz Pietrzykowski, *Prawo ochrony zwierząt. Pojęcia, zasady, dylematy* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2022), 113–114.

²⁹ Andrzej Elżanowski, Tomasz Pietrzykowski, „Zwierzęta jako nieosobowe podmioty prawa”, *Forum Prawnicze*, nr 1 (2013): 26.

Przepis art. 6 ust. 1 u.o.z. pierwotnie stanowił, że zabronione jest nieuzasadnione lub niehumanitarne zabijanie zwierząt oraz znęcanie się nad nimi. Jednocześnie przesłanki uzasadniające legalne uśmiercenie zwierzęcia ustawodawca sformułował w art. 33 ust. 1 u.o.z., zaliczając do nich potrzebę gospodarczą, względy humanitarne, konieczność sanitarną, nadmierną agresywność powodującą bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia lub życia ludzkiego, a także dla zwierząt hodowlanych lub dziko żyjących – potrzeby nauki oraz wykonywanie działań związanych z ochroną przyrody³⁰.

Bardzo ważne zmiany art. 6 ust. 1 u.o.z. przyniosła ustawa z 16 września 2011 roku o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach³¹. W odniesieniu do zakazu zabijania zwierząt polegały one na określeniu katalogu wyjątków od tego zakazu (który w kolejnych nowelizacjach był poszerzany lub modyfikowany)³². W aktualnym kształcie art. 6 ust. 1 u.o.z. zabrania zabijania zwierząt, przewidując wyjątki polegające w szczególności na:

- uboju i uśmiercaniu zwierząt gospodarskich oraz uśmiercaniu dzikich ptaków i ssaków utrzymywanych przez człowieka w celu pozyskania mięsa i skór,
- połowie ryb,
- konieczności bezzwłocznego uśmiercenia,
- podejmowaniu działań niezbędnych do usunięcia poważnego zagrożenia sanitarnego,
- zabiciu lub poddaniu ubojowi zwierząt gospodarskich z nakazu powiatowego lekarza weterynarii,
- usuwaniu osobników bezpośrednio zagrażających ludziom lub innym zwierzętom, jeżeli nie jest możliwy inny sposób usunięcia zagrożenia,
- polowaniach, odstrzałach i ograniczaniu populacji zwierząt łownych,
- usypianiu ślepych miotów,
- czynnościach podlegających zakazom w stosunku do gatunków chronionych, określonym w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody,
- uśmiercaniu zwierząt należących do obcych gatunków inwazyjnych zagrażających Polsce lub Unii Europejskiej.

³⁰ Michał Rudy, „Komentarz do art. 6 ustawy o ochronie zwierząt”, w *Ustawa o ochronie zwierząt. Komentarz*, red. Emil Kruk (Warszawa: Wolters Kluwer, 2024), 95.

³¹ Ustawa z dnia 16 września 2011 roku o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach, *Dziennik Ustaw* (2011), nr 230, poz. 1373.

³² Jeszcze trzykrotnie prawodawca zmieniał listę wyjątków, a modyfikacje wprowadzano następującymi aktami prawnymi: ustawą z dnia 13 lipca 2012 roku o zmianie ustawy o ochronie przyrody oraz niektórych innych ustaw, *Dziennik Ustaw* (2012), poz. 985; ustawą z dnia 23 września 2016 roku o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia zwalczania chorób zakaźnych zwierząt, *Dziennik Ustaw* (2016), poz. 1605 oraz ustawą z dnia 11 sierpnia 2021 roku o gatunkach obcych, t.j. *Dziennik Ustaw* (2023), poz. 1589 z późn. zm.

Również zakaz znęcania się nad zwierzętami, określony w art. 6 ust. 2 u.o.z., został rozszerzony względem kształtu pierwotnego. Początkowo wskazano, że znęcaniem się nad zwierzętami są: zadawanie albo świadome dopuszczanie do zadawania bólu lub cierpienia, a w szczególności umyślne zranienie albo okaleczenie zwierzęcia; doświadczenia na zwierzętach powodujące cierpienie i przeprowadzone z naruszeniem przepisów; umyślne używanie do pracy lub w celach sportowych albo rozrywkowych zwierząt chorych bądź zmuszanie ich do czynności mogących spowodować ból; bicie zwierząt przedmiotami twardymi i ostrymi lub zaopatrzonymi w urządzenia mające sprawiać specjalny ból; bicie po głowie, dolnej części brzucha, dolnych częściach kończyn; przeciążanie zwierząt pociągowych i juczych lub zmuszanie takich zwierząt do zbyt szybkiego biegu; transport zwierząt w sposób powodujący ich zbędne cierpienie i stres; używanie uprzęży, pęt, stelaży, więzów lub innych urządzeń zmuszających zwierzę do przebywania w nienaturalnej pozycji; dokonywanie na zwierzętach zabiegów i operacji chirurgicznych przez osoby nieuprawnione bądź niezgodnie ze sztuką lekarsko-weterynaryjną, bez zachowania koniecznej ostrożności i oględności oraz w sposób sprawiający ból, któremu można było zapobiec; złośliwe straszenie lub drażnienie zwierząt; utrzymywanie ich w niewłaściwych warunkach bytowania; porzucenie zwierzęcia; stosowanie okrutnych metod w chowie i hodowli oraz przeprowadzanie na zwierzętach testów środków higienicznych i kosmetycznych powodujących cierpienie, jeżeli znane są metody alternatywne.

Z czasem katalog form znęcania się poszerzono o kolejne przykłady, wciąż utrzymując otwarty charakter tej listy. Na przestrzeni lat za przejawy znęcania się nad zwierzęciem uznano również między innymi:

- trzymanie zwierząt na uwięzi powodującej uszkodzenie ciała lub cierpienie oraz uniemożliwiającej niezbędny ruch, a także organizowanie walk zwierząt (dodano w 2002 roku³³),
- znakowanie zwierząt stałocieplnych przez wypalanie lub wymrażanie (dodano w 2006 roku³⁴),
- obcowanie płciowe ze zwierzęciem, wystawianie zwierzęcia domowego lub gospodarskiego na działanie warunków atmosferycznych, które zagrażają jego zdrowiu bądź życiu, transport żywych ryb lub ich przetrzymywanie w celu sprzedaży bez dostatecznej ilości wody umożliwiającej oddychanie, a także utrzymywanie zwierzęcia bez odpowiedniego pokarmu albo wody przez okres wykraczający poza minimalne potrzeby właściwe danemu gatunkowi (dodane

³³ Ustawa z dnia 6 czerwca 2002 roku o zmianie ustawy o ochronie zwierząt, *Dziennik Ustaw* (2002), nr 135, poz. 1141.

³⁴ Ustawa z dnia 8 grudnia 2006 roku o zmianie ustawy o ochronie zwierząt i ustawy o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, *Dziennik Ustaw* (2006), nr 249, poz. 1830.

w 2012 roku tą samą ustawą, która wprowadziła zmiany do zakazu zabijania zwierząt).

Warto zauważyć, że ustawodawca w art. 6 ustawy posłużył się licznymi nieprecyzyjnymi terminami, na przykład „niewłaściwe warunki bytowania” czy „okrutne metody w chowie lub hodowli zwierząt”. Zastosowanie takich ogólnikowych wyrażzeń jest zazwyczaj świadomym zabiegiem, mającym na celu pozostawienie interpretacji tych pojęć w gestii sądów. Oznacza to, że prawodawca celowo przekazał część swoich kompetencji sądom, aby te mogły dokonywać oceny i podejmować decyzje w konkretnych przypadkach, biorąc pod uwagę specyficzne okoliczności każdego z nich³⁵.

W kontekście przeciwdziałania przestępczości przeciwko zwierzętom istotne zmiany wprowadzono również w 2018 roku³⁶. Za zabicie, uśmiercenie albo dokonanie uboju zwierzęcia z naruszeniem przepisów, a także za znęcanie się nad nim, do 2018 roku przewidywano grzywnę, ograniczenie wolności albo pozbawienie wolności do lat 2. Karze pozbawienia wolności do lat 3 podlegał sprawca, który działał ze szczególnym okrucieństwem. Wysokość przewidzianych wówczas sankcji karnych za zabijanie zwierząt była zaskakująco niska, nie odpowiadała powadze czynu oraz brakowało jej moralnego uzasadnienia w kontekście innych, systemowo powiązanych przepisów karnych. Surowszą karę przewidziano choćby za kłusownictwo – do 5 lat pozbawienia wolności grozi za polowanie w czasie ochronnym lub wchodzenie w posiadanie zwierzyny za pomocą niedozwolonych środków. Także za kradzież cudzego zwierzęcia przewidywano surowszą odpowiedzialność niż za jego zabicie – na mocy art. 278 § 1 k.k. sprawca kradzieży podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Taka sytuacja wywołała zrozumiałą krytykę, a w obliczu stwierdzonych nieracjonalnych różnic w zakresie sankcji karnych podjęto decyzję o ich zmianie³⁷. W konsekwencji sprawca zabicia, uśmiercenia lub uboju zwierząt z naruszeniem przepisów podlega obecnie karze pozbawienia wolności do lat 3. Jeżeli sprawca tego czynu działa ze szczególnym okrucieństwem, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Przytoczone zmiany były podyktowane kilkoma względami. Nie bez znaczenia był postępujący stan wiedzy o tym, co powoduje ból i cierpienie istot pozaludzkich. Ustawodawca uznał, że wcześniej obowiązujące regulacje nie obejmowały w spo-

³⁵ Karolina Więckowska, „Znęcanie się nad zwierzętami na gruncie ustawy o ochronie zwierząt – kilka refleksji de lege lata”, w *Sprawiedliwość dla zwierząt*, red. Barbara Błońska et al. (Warszawa: Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Stowarzyszenie „Otwarte Klatki”, 2017), 154.

³⁶ Ustawa z dnia 6 marca 2018 roku o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz ustawy – Kodeks karny, *Dziennik Ustaw* (2018), poz. 663.

³⁷ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz ustawy – Kodeks karny, druk nr 1509, 2–3, sejm.gov.pl, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1509> (dostęp: 01.02.2024).

sób wystarczający tych zachowań, które z uwagi na intensywność wyrządzanego cierpienia i bólu wymagały wyartykułowania w ustawie. Wypada wskazać, że za takimi decyzjami ustawodawczymi stoją zazwyczaj społeczni aktywiści prozwierzęcy. Doskonale ilustruje to ustanowienie zakazu transportu ryb bez wody, który dodano do ustawy o ochronie zwierząt nowelizacją z września 2011 roku. Niewiele wcześniej, bo pod koniec 2010 roku, rozegrała się słynna sprawa dotycząca karpie sprzedawanych w sklepie E. Leclerc. Chodziło o znęcanie się nad tymi rybami poprzez przechowywanie i transportowanie ich poza środowiskiem wodnym. Przepięstwo zostało udokumentowane nagraniem pokazującym przetrzymywanie karpie bez wody i pakowanie ich do suchych worków foliowych, zarejestrowanym przez działaczkę Fundacji Noga w Łapę, której statutowym celem jest ochrona zwierząt. Całe postępowanie prowadziło przez krętą drogę, którą zwieńczył w 2021 roku prawomocny wyrok skazujący³⁸. Niewątpliwie ważnym etapem działania w związku z ujawnionym znęcaniem się było wyeksponowanie tej sprawy przez organizację społeczną w dyskursie publicznym oraz upowszechnienie wiedzy o zdolności odczuwania bólu i cierpienia przez te istoty pozaludzkie, co w konsekwencji spowodowało zmiany w prawie ochrony zwierząt.

Na nowelizację przepisów wpływ mogło mieć również dążenie legislatora do uzupełnienia pewnych luk w prawie, które umożliwiały osobom niewłaściwie traktującym zwierzęta uchylanie się od odpowiedzialności. Niewątpliwym celem, który przyswierał tym modyfikacjom, było też wzmocnienie ochrony istot nie-ludzkich poprzez zaostrenie odpowiedzialności karnej ponoszonej przez sprawców zabicia zwierzęcia lub znęcania się nad nim. Przy czym wymaga wskazania, że zaostrenie nie stanowiło wyrazu punitowności ustawodawcy, lecz było dążeniem do usunięcia niespójności w wysokościach sankcji w powiązanych ze sobą przestępstwach przeciwko zwierzętom.

Co ważne, nie wpłynęło to na politykę karną sądów dotyczącą przestępstw z ustawy o ochronie zwierząt. Wciąż dominują w niej kary dość łagodne, nieizolacyjne, przede wszystkim grzywny i kary ograniczenia wolności, a jeśli już orzekane są kary pozbawienia wolności, czyni się to warunkowo, zawieszając ich wykonanie³⁹. Towarzyszy temu często przekonanie o niewielkiej szkodliwości społecznej

³⁸ Karolina Kuszlewicz, „Historyczny proces o karpie – błędy ujawnione przez Sąd Najwyższy”, Kuszlewicz. W imieniu, 27.03.2023, <https://kuszlewiczwimieniu.pl/historyczny-proces-o-karpie-bledy-ujawnione-przez-sad-najwyzszy/> (dostęp: 30.01.2024); Mariusz Lewandowski, „Koniec z niehumanitarnym przechowywaniem i sprzedażą karpie. Wiemy, czy pracownicy E. Leclerc znęcali się nad rybami”, Bezprawnik.pl, 03.12.2020, <https://bezprawnik.pl/koniec-z-niehumanitarnym-przechowywaniem-i-sprzedaza-karpi/> (dostęp: 30.01.2024).

³⁹ Zob. „Skazania prawomocne z oskarżenia publicznego – dorośli – wg rodzajów przestępstw i wymiaru kary w l. 2008–2020”, Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, pobrano z: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 30.07.2024).

przestępstw popełnianych przeciwko istotom pozaludzkim, co w oczywisty sposób znajduje odzwierciedlenie w wymierzanych karach. Zmiany w tym obszarze są wyczekiwane i powoli się dokonują, a odpowiedzialni za nie są przede wszystkim społeczni aktywiści, którzy konsekwentnie podnoszą świadomość społeczeństwa dotyczącą dobrostanu zwierząt, ich zdolności odczuwania bólu i cierpienia oraz konieczności ochrony. Angażują się również bezpośrednio w proces legislacyjny, a także uczestniczą w tak zwanej litygacji strategicznej, polegającej na włączaniu się w prozawierzące działania prawne przed wymiarem sprawiedliwości, dążąc do zmiany sposobu interpretacji przepisów z zakresu ochrony zwierząt (w tym przepisów prawnokarnych).

4. Wnioski i perspektywy

Polskie prawo w zakresie ochrony zwierząt przed przestępstwami przeszło znaczącą ewolucję – od wczesnego średniowiecza, począwszy od ograniczonej ochrony gatunkowej (na przykład zakaz polowań na bobry za czasów Bolesława Chrobrego), poprzez pierwsze akty prawne w dwudziestoleciu międzywojennym, aż do obecnych regulacji. Zmiany te odzwierciedlają rosnącą świadomość społeczną oraz potrzebę ochrony istot pozaludzkich przed okrucieństwem, zaniedbaniem i wykorzystywaniem.

Przeprowadzone analizy pozwoliły pozytywnie zweryfikować postawioną na początku opracowania hipotezę, w której przyjęto, że w ostatnim stuleciu prawo ochrony zwierząt przed przestępstwami było stopniowo zmieniane w celu zapewnienia im lepszej ochrony. Rozporządzenie o ochronie zwierząt z 1928 roku wprowadziło solidne podstawy prawne do przeciwdziałania znęcaniu się nad zwierzętami, traktując je szeroko – zaliczając do nich nie tylko kręgowce, ale i bezkręgowce. Chociaż przepisy te były początkowo ograniczone do wykroczeń, z czasem ewoluowały w kierunku szerszej ochrony.

Swoisty przełom przyniosła ustawa o ochronie zwierząt z 1997 roku. Wprowadziła do polskiego systemu ochrony zwierząt zasadę dereifikacji, uznając tym samym, że zwierzę nie jest rzeczą, lecz istotą zdolną do odczuwania bólu i cierpienia. Wprowadzenie dereifikacji zwierząt było przejawem postępu w legislacji oraz rosnącej świadomości społecznej i politycznej na temat ich ochrony, jednak w praktyce okazało się, że nie na wszystkich płaszczyznach funkcjonowania państwa jest ona respektowana i wdrażana, a jej efektywność podaje się w wątpliwość. Mimo iż obowiązuje od blisko 30 lat, nie sprawiła do tej pory, że interesy istot nie-ludzkich są w pełni uwzględniane w procesie stanowienia i stosowania

prawa⁴⁰. Skoro część przepisów nadal traktuje zwierzęta jak rzeczy, a penalizowane są jedynie niektóre zachowania stosowane wobec wybranych gatunków, realne skutki dereifikacji są ograniczone i prowadzą do wniosku, że nie spełnia ona swojej funkcji⁴¹. Co do przepisów karnych z ustawy o ochronie zwierząt – jej liczne nowelizacje wprowadziły nowe oraz modyfikowały istniejące zakazy dotyczące zabijania zwierząt i znęcania się nad nimi, zwiększając ich prawną ochronę. Wprowadzone zmiany odpowiadały rosnącej świadomości na temat potrzeb istot pozaludzkich oraz wypełniały luki w prawie, które pozwalały na unikanie odpowiedzialności za niewłaściwe traktowanie zwierząt. Dały również wymiarowi sprawiedliwości możliwość szerszej ochrony tych istot, jednak potencjał tych zmian nie został przez sądy w pełni wykorzystany – wymiar sprawiedliwości nadal często traktuje przestępstwa przeciwko zwierzętom jako czyny o niskiej szkodliwości społecznej, orzekając nieadekwatnie łagodne kary.

Proces zmian polityki legislacyjnej w zakresie ochrony zwierząt przed przestępstwami rysuje się bardzo wyraźnie. Nie można go jednak uznać za ukończony, ponieważ wciąż wiele obszarów tej ochrony wymaga usprawnień. Przedstawiona analiza regulacji daje wyraz potrzebie ciągłego monitorowania i aktualizacji przepisów dotyczących ochrony zwierząt, aby zapewnić ich skuteczność i adekwatność do zmieniających się warunków oraz postępującej wiedzy o istotach pozaludzkich. Ważne są także zwiększanie świadomości społecznej odnoszącej się do ochrony zwierząt oraz promowanie odpowiedzialnego i humanitarnego traktowania wszystkich istot zdolnych do odczuwania.

Analiza polityki legislacyjnej na wybrany temat wskazuje na postęp w prawnej ochronie istot nie-ludzkich w Polsce, jednocześnie odsłaniając niegasnącą potrzebę dalszych działań w celu wzmocnienia tej ochrony, a zwłaszcza zwalczania przestępstw przeciwko zwierzętom.

Bibliografia

Czekała, Bartłomiej. „Rolnicza »Solidarność« alarmuje: Piątka dla zwierząt wraca do Sejmu!”. TopAgrar.pl. 03.02.2024. <https://www.topagrar.pl/articles/aktualnosci-branzowe-swinie/rolnicza-solidarnosc-alarmuje-piatka-dla-zwierzat-wraca-do-sejmu-2502501> (dostęp: 30.07.2024).

⁴⁰ Tomasz Pietrzykowski, *Ludzkie, niezbyt ludzkie: esej o podmiotowości prawnej i wyzwaniach XXI wieku* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017), 111.

⁴¹ Radosław T. Skowron, „Zdolność pracownicza zwierząt – o ograniczonym upodmiotowieniu zwierząt na gruncie prawa pracy”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza*, z. 110 (2020): 232, <https://doi.org/10.15584/znurprawo.2020.28.16>.

- Elżanowski, Andrzej, Tomasz Pietrzykowski. „Zwierzęta jako nieosobowe podmioty prawa”. *Forum Prawnicze*, nr 1 (2013): 18–27.
- Fijałkowska, Anna. „Przestępstwa przeciwko zwierzętom na gruncie ustawy o ochronie zwierząt”. *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies*, nr 1 (11) (2023): 1–17. <https://doi.org/10.31261/ZOOPHILOLOGICA.2023.11.08>.
- Gabriel-Węglowski, Michał. *Przestępstwa przeciwko humanitarnej ochronie zwierząt*. Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, 2008.
- Grimm, Alojzy. *Jak układać psy policyjne*. Warszawa: Redakcja Gazety Policji Państwowej, 1921.
- Habuda, Adam, Wojciech Radecki. „Przepisy karne w ustawach o ochronie zwierząt oraz o doświadczeniach na zwierzętach”. *Prokuratura i Prawo*, nr 5 (2008): 21–35.
- Kazanowska, Julia. „Co Polacy myślą o hodowli klatkowej kur?”. *Otwarte Klatki*. 07.05.2024. <https://www.otwarteklatki.pl/blog/co-polacy-mysla-o-hodowli-klatkowej-kur> (dostęp: 30.07.2024).
- Korzeniak, Marta. „Badanie CBOS: ponad połowa Polaków chce, żeby prezydent podpisał »piątkę dla zwierząt«”. *Otwarte Klatki*. 16.10.2020. <https://www.otwarteklatki.pl/blog/badanie-cbos-ponad-polowa-polakow-chce-zeby-prezydent-podpisal-piatke-dla-zwierzat> (dostęp: 01.02.2024).
- Kowalska, Monika. „Polacy chcą poprawy warunków hodowli kurczaków!”. *Otwarte Klatki*. 25.04.2022. <https://www.otwarteklatki.pl/blog/polacy-chca-poprawy-warunkow-hodowli-kurczakow> (dostęp: 30.07.2024).
- Kurzępa, Bolesław. *Ochrona zwierząt. Przepisy, piśmiennictwo*. Bielsko-Biała: Studio Sto, 1999.
- Kuszelewicz, Karolina. „Historyczny proces o karpie – błędy ujawnione przez Sąd Najwyższy”. *Kuszelewicz. W imieniu*. 27.03.2023. <https://kuszelewiczwimieniu.pl/historyczny-proces-o-karpie-bledy-ujawnione-przez-sad-najwyzszy/> (dostęp: 30.01.2024).
- Kuszelewicz, Karolina. *Prawa zwierząt. Praktyczny przewodnik*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2019.
- Kuszelewicz, Karolina. *Ustawa o ochronie zwierząt. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.
- Lewandowski, Mariusz. „Koniec z niehumanitarnym przechowywaniem i sprzedażą karpia. Wiemy, czy pracownicy E. Leclerc znęcali się nad rybami”. *Bezprawnik.pl*. 03.12.2020. <https://bezprawnik.pl/koniec-z-niehumanitarnym-przechowywaniem-i-sprzedaza-karpia/> (dostęp: 30.01.2024).
- Michalski, Bartosz. „»Piątka dla zwierząt«. Ustawa dobra, ale...”. *Dziennik Gazeta Prawna*. 17.09.2020. <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1491087,piatka-dla-zwierzat-ochrona-zwierzat-uboj-rytualny-cyrki.html> (dostęp: 30.07.2024).
- Pietrzykowski, Tomasz. *Ludzkie, niezbyt ludzkie: esej o podmiotowości prawnej i wyzwaniach XXI wieku*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017.

- Pietrzykowski, Tomasz. *Prawo ochrony zwierząt. Pojęcia, zasady, dylematy*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2022.
- Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz niektórych innych ustaw. Druk nr 597. sejm.gov.pl. <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=597> (dostęp: 01.02.2024).
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 1934 roku. III K 851/34. *Orzecznictwo Sądów Polskich* (1935), poz. 177.
- Radecki, Wojciech. „Pozakodeksowe przestępstwa przeciwko środowisku”. W *System prawa karnego. Szczególne dziedziny prawa karnego. Prawo karne wojskowe, skarbowe i pozakodeksowe*, red. Marek Bojarski, 827–972. Warszawa: C.H.Beck, 2014.
- Rebelińska, Aleksandra. „Kosiniak-Kamysz: ustawa o ochronie zwierząt w obecnym kształcie jest dla PSL nie do zaakceptowania”. Polska Agencja Prasowa. 02.10.2020. <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C728102%2Ckosiniak-kamysz-ustawa-o-ochronie-zwierzat-w-obecnym-ksztalcie-jest-dla-psl> (dostęp: 30.07.2024).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości z dnia 27 grudnia 1930 roku o upoważnieniu niektórych stowarzyszeń do współdziałania z organami państwowymi w ujawnianiu przestępstw przeciwko ochronie zwierząt. *Dziennik Ustaw* (1931), nr 3, poz. 17.
- Rozporządzenie Ministrów Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych z dnia 15 lipca 1957 roku w sprawie upoważnienia niektórych stowarzyszeń do współdziałania z organami państwowymi w ujawnianiu i ściganiu przestępstw przeciwko ochronie zwierząt. *Dziennik Ustaw* (1957), nr 41, poz. 185 z późn. zm.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 roku o ochronie zwierząt. *Dziennik Ustaw* (1928), nr 36, poz. 332.
- Rudy, Michał. „Dlaczego potrzebujemy nowej ustawy o humanitarnej ochronie zwierząt?”. *Przegląd Prawa i Administracji*, t. 108 (2017): 73–85. <https://doi.org/10.19195/0137-1134.108.6>.
- Rudy, Michał. „Komentarz do art. 6 ustawy o ochronie zwierząt”. W *Ustawa o ochronie zwierząt. Komentarz*, red. Emil Kruk, 91–195. Warszawa: Wolters Kluwer, 2024.
- Sieczkowska, Gabriela. „Obietnice minus. »Serce dla zwierząt« przegrało z lobby futerkowym”. TVN24.pl. 08.05.2023. <https://konkret24.tvn24.pl/obietnice-minus/obietnice-minus-serce-dla-zwierzat-przegralo-z-lobby-futerkowym-st7074146> (dostęp: 30.07.2024).
- „Skazania prawomocne z oskarżenia publicznego – dorośli – wg rodzajów przestępstw i wymiaru kary w l. 2008–2020”. Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości. Pobrano z: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 30.07.2024).
- Skowron, Radosław T. „Zdolność pracownicza zwierząt – o ograniczonym upodmiotowieniu zwierząt na gruncie prawa pracy”. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza*, z. 110 (2020): 224–245. <https://doi.org/10.15584/znurprawo.2020.28.16>.

- Smaga, Łukasz. „Status prawny zwierząt w polskim prawodawstwie międzywojennym”. W *Status zwierzęcia. Zagadnienia filozoficzne i prawne*, red. Teresa Gardocka i Agnieszka Gruszczyńska, 253–270. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012.
- Statystyki policyjne dotyczące przestępstw z ustawy o ochronie zwierząt. <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/wybrane-ustawy-szczegol/ustawa-o-ochronie-zwier/50889,Ustawa-o-ochronie-zwierzat.html> (dostęp: 01.02.2024).
- Ustawa z dnia 25 lutego 1932 roku w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 roku o ochronie zwierząt. *Dziennik Ustaw* (1932), nr 29, poz. 287.
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 roku. Kodeks wykroczeń. *Dziennik Ustaw* (1971), nr 12, poz. 114.
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 roku. Przepisy wprowadzające Kodeks wykroczeń. *Dziennik Ustaw* (1971), nr 12, poz. 115 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku. Kodeks karny. T.j. *Dziennik Ustaw* (2024), poz. 17 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt. T.j. *Dziennik Ustaw* (2023), poz. 1580 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 2002 roku o zmianie ustawy o ochronie zwierząt. *Dziennik Ustaw* (2002), nr 135, poz. 1141.
- Ustawa z dnia 8 grudnia 2006 roku o zmianie ustawy o ochronie zwierząt i ustawy o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt. *Dziennik Ustaw* (2006), nr 249, poz. 1830.
- Ustawa z dnia 16 września 2011 roku o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach. *Dziennik Ustaw* (2011), nr 230, poz. 1373.
- Ustawa z dnia 13 lipca 2012 roku o zmianie ustawy o ochronie przyrody oraz niektórych innych ustaw. *Dziennik Ustaw* (2012), poz. 985.
- Ustawa z dnia 23 września 2016 roku o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia zwalczania chorób zakaźnych zwierząt. *Dziennik Ustaw* (2016), poz. 1605.
- Ustawa z dnia 6 marca 2018 roku o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz ustawy – Kodeks karny. *Dziennik Ustaw* (2018), poz. 663.
- Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 roku o gatunkach obcych. T.j. *Dziennik Ustaw* (2023), poz. 1589 z późn. zm.
- Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz ustawy – Kodeks karny. Druk nr 1509. sejm.gov.pl. <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1509> (dostęp: 01.02.2024).
- Więckowska, Karolina. „Znęcanie się nad zwierzętami na gruncie ustawy o ochronie zwierząt – kilka refleksji de lege lata”. W *Sprawiedliwość dla zwierząt*, red. Barbara Błońska, Włodzimierz Gogłóza, Witold Klaus, Dagmara Woźniakowska-Fajst, 150–165. Warszawa: Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Stowarzyszenie „Otwarte Klatki”, 2017.

Diana Dajnowicz-Piesiecka – dr nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Karnego i Kryminologii Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. W latach 2015–2017 kierowała grantem dotyczącym prawnych i kryminologicznych aspektów porwań rodzicielskich (Preludium NCN). W latach 2022–2025 była kierownikiem projektu dotyczącego prawno-karnej ochrony zwierząt rozpatrywanej na tle zmian w postrzeganiu i traktowaniu zwierząt przez polskie społeczeństwo (Nauka dla Społeczeństwa MEiN). Autorka 2 monografii oraz kilkudziesięciu artykułów i rozdziałów. Uczestniczyła w ponad 50 krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych, wygłaszając referaty na większości z nich. Laureatka stypendium naukowego Instytutu Prawa Karnego i Kryminologii na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Bernie w Szwajcarii, przyznawanego młodym naukowcom w celu odbycia stażu naukowego w Instytucie. Laureatka stypendium Ministra Edukacji i Nauki dla wybitnych młodych naukowców (2021). Członkini Instytutu Studiów Kobietych oraz funkcjonującego w jego ramach Ośrodka Badań Historii Kobiety. Członkini Stowarzyszenia „Rzecznicy Nauki” oraz Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. prof. Stanisława Batawii.

Diana Dajnowicz-Piesiecka – PhD in Law, Assistant Professor in the Department of Criminal Law and Criminology at the Faculty of Law, University of Białystok. From 2015 to 2017, she led a research grant on the legal and criminological aspects of parental abductions (Preludium NCN). From 2022 to 2025, she served as the principal investigator of a project on the criminal law protection of animals, examined in the context of changes in Polish society's perception and treatment of animals (Science for Society, Ministry of Education and Science). She is the author of two monographs and several dozen articles and book chapters. She has participated in over 50 national and international scientific conferences, presenting at most of them. She was awarded a research fellowship from the Institute of Criminal Law and Criminology at the Faculty of Law, University of Bern, Switzerland, granted to young scholars for conducting research internships at the Institute. In 2021, she received the Minister of Education and Science's scholarship for outstanding young researchers. She is a member of the Institute for Women's Studies and its affiliated Women's History Research Center. She is also a member of the “Rzecznicy Nauki” Association and the Polish Society of Criminology named after Prof. Stanisław Batawia.